N°. 104. A°. 1839.

ARNHEMSCHE COURANT.

Woensdag 3 Julij.

JAARLIJKSCH VERSLAG *van heeren Gedeputeerde Staten aan de heeren Staten der Provincie Gelderland, gedaan in de vergadering van den 2den Julij 1839.*

Edel Groot Achtbare Heeren!

Voordat U Edel Groot Achtbaren een' aanvang maken met de behandeling der zaken, welke, naar de bestaande verordeningen, aan de beraadslagingen dezer algemeene vergadering moeten worden onderworpen, zullen wij voldoen aan de verpligting, ons bij *het reglement op de uitoefening van het gezag en de magt der staten* aangewezen, en gevolgelijk, zoo wel de tegenwoordige gesteldheid van dit aanzienlijk gewest schetsen, als van de voornaamste gebeurtenissen, die tot den laatst afgeloopen jaarkring betrekking hebben, gewagen.

Volksgeest, Besturen, Policie, Circumscriptie enz.

Steeds den regel volgende, om niet te treden in staatkundige bespiegelingen, of zaken, welke uitsluitend tot den kring van het rijksbestuur behooren, zullen wij beginnen met het getuigenis af te leggen, dat de bewoners van ons gewest zich over het algemeen door verknochtheid aan den koning, onderwerping aan de wetten, kalmte, eendragt en beoefening van maatschappelijke deugden, blijven kenmerken.

De vergadering van U Edel Groot Achtbaren heeft, door het overlijden van het medelid R. A. A. C. M. BARON VAN HEECKEREN VAN MOLENCATE (die zoo algemeen geacht en bemind was), een treffend verlies geleden.

De hoofden der besturen en overige gemeentelijke ambtenaren hebben ijverig en naauwgezet hunne pligten vervuld.

In 1838 zijn J. A LUIJTJES, J. H. VAN KOOLWIJK, J. F. DE RANITZ en J. JANSEN, respectivelijk burgemeesters geweest zijnde der gemeenten Ruurlo, Ewijk, Bemmel en Angerlo, overleden.

Tusschen de plaatselijke regeringen onderling, de ambtenaren der andere vakken van administratie, regterlijke magt en militaire bevelhebbers, heerschte eene goede verstandhouding.

Bij voortduring konde men zich verblijden over de zorg, waarmede de policie en rust werden gehandhaafd en naauwkeurig toezigt over vreemdelingen en verdachte personen gehouden.

Voornamelijk door de vestiging en het bezoek van vreemdelingen nemen de meeste plaatsen in dit gewest, inzonderheid de steden Nijmegen en Arnhem, benevens de dorpen Apeldoorn, Voorst, Brummen, Velp, [illegible] en Oosterbeek, in uiterlijk aanzien toe. De opbouw van nieuwe huizen en [illegible] der oude woningen, getuigen van de welvaart der ingezetenen.

Bevolking, Huwelijken, Kinderziekte, enz.

De bevolking bedroeg op den 1sten januarij 1839:

In de steden	87,359	zielen.
Ten platte lande	249,816	»
Dus te zamen	337,175	»
Op 1°. januarij bestond dezelve uit	331,719	»
Zoodat er eene vermeerdering wordt waargenomen van	5,456	»

Het getal der in 1838 geborenen beloopt:

in de steden,		
Van het mannelijk geslacht	1,669	3,248.
Van de vrouwelijke sekse	1,579	
en ten platte lande,		
Mannelijk	4,352	8,428.
Vrouwelijk	4,076	
Totaal		11676.

Waarvan in onecht zijn verwekt 491.

Er zijn overleden:

In de steden	1,161 mannen	2,268.
en	1,107 vrouwen	
Ten platten lande,		
Van het mannelijk geslacht	2,528	4,754.
Van het vrouwelijk »	2,226	
In het geheel		7,022.

De doodgeboren of levenloos vertoonde kinderen in dit gewest bedroegen:

In de steden,	111	jongens.
	74	meisjes.
Ten platte lande,	282	van het mannelijk, en
	179	van het vrouwelijk geslacht.
Totaal	596.	

Er hebben 2,458 huwelijken en 3 echtscheidingen plaats gehad.

De gevaccineerde personen worden opgegeven:

als gratis	5,464.
tegen betaling	1,673.
Totaal	7,137.

Geneeskundige dienst en ziekten.

In alle gemeenten is er genoegzame gelegenheid, om genees-, heel- en verloskundige hulp te verkrijgen, wordende dezelve aan de behoeftigen kosteloos verleend.

De provinciale geneeskundige commissie handhaaft de bestaande verordeningen, en waakt voor de vervulling der pligten, welke op de beoefenaren van dit vak rusten.

Met betrekking tot de letterkundige werkzaamheden, valt te vermelden dat het *practisch tijdschrift*, door de doctoren A. MOLL en C. VAN [illegible] uitgegeven, onafgebroken wordt voortgezet, en de 17de jaargang van hetzelve verschenen is.

De gezondheids-toestand in deze provincie was in den geheelen loop des vorigen jaars buitengemeen gunstig. Met uitzondering van mazelen en kinderpokken, kwamen geene heerschende ziekten voor, en was het getal lijders over het algemeen zeer gering.

De kinderpokken vertoonden zich genoegzaam het geheele jaar, en bezochten verscheidene gemeenten.

Door dezelven werden 33 personen aangetast, waarvan er 7 overleden en de overigen (voor het grootste gedeelte echter met gebreken) hersteld zijn.

In de eerste maanden van het afgeloopen jaar hebben de mazelen te Culenborg zoo sterk geregeerd, dat bijna geen huisgezin is verschoond gebleven. Gelukkig waren dezelve van een zeer goedaardig soort, zoo dat er slechts enkele lijders onder bezweken zijn.

Op andere plaatsen was deze ziekte, ofschoon algemeen heerschende, mede zeer goedaardig.

Militaire Zaken.

Er is in het begin van dit jaar een tijd geweest, waarop de toestand van ons vaderland het noodzakelijk maakte, om de miliciens der ligtingen van 1832 en 1833, die vroeger met onbepaald verlof huiswaarts gezonden waren, weder onder de wapenen te roepen.

Gelukkiglijk is deze noodzakelijkheid niet van langen duur geweest; hebbende Z. M. reeds in mei ll. aan de bedoelde miliciens op nieuw verlof verleend, zoo dat zij zich allen thans in hunne haardsteden bevinden.

Volgens de wet van 21 december 1838, bedroeg de ligting der nationale militie over dit jaar weder één man van de 300 zielen, en moest Gelderland een contingent van 1106 man leveren.

De indeeling van dezelven werd bepaald als volgt:

bij de	2de	afdeeling	infanterie	250.
» »	5de	»	»	250.
» »	10de	»	»	200.
» »	12de	»	»	150.
» »	13de	»	»	256.

Deze indeeling was evenwel niet de bepaalde bestemming der manschappen, als zijnde de zoodanigen, die, uit hoofde van ligchaamsbouw, beroep of bijzonderen aanleg, voor andere wapenen geschiktheid hadden, bij dusdanige corpsen overgeplaatst.

Boven het vaste contingent moesten nog acht manschappen worden geleverd, ter vervanging van diegenen, welke, krachtens artikel 21 der wet van 8 januarij 1817, waren ontslagen, zoo dat onze provincie gezamenlijk 1114 man heeft geleverd.

Onder het geleverde getal zijn begrepen 2 personen, die zich aan de schutterij hadden onttrokken, en [illegible] december 1832, bij de nationale militie zijn ingedeeld [illegible] zich onder hetzelve nog 4 man, die, naar [illegible] de wet van 27 april 1820, zijn ingelijfd. De onttrekking van laatstgemelden behoort echter geenszins aan eenig opzet, maar aan onwetendheid omtrent den regten tijd hunner geboorte of aan andere toevallige omstandigheden te worden toegeschreven.

De miliciens, wier gestel niet dadelijk voor de vermoeijenissen van de krijgsdienst was berekend, hebben een verlof van zes maanden erlangd.

De ligting der schutterij over 1838 is mede zeer geregeld afgeloopen.

Het getal der voor den eersten ban bestemde schutters over dat jaar beliep 1010 man, waarvan 153 tot de dienstdoende en 857 tot de rustende schutterijen behoorden.

De ligting over dit jaar is alom voorbereid.

Men kan de goede gezindheid der dienstpligtigen zoo mede de naauwgezetheid, waarmede de collegiën en ambtenaren in deze provincie de werkzaamheden der ligtingen van de nationale militie en schutterijen op nieuw volbragt hebben, niet te zeer roemen.

Het stedelijk bestuur te Nijmegen is bedacht op het aanbouwen eener kazerne, geschikt tot huisvesting van twee bataljons infanterie.

Te Beusichem en aan de Praast (in Overbetuwe) zijn weder eenige trekpaarden voor de artillerie aangekocht, en, bij wijze van proefneming, kunnen de staven der ruiterij, gedurende het loopende jaar, elk tien paarden, binnen 's lands geteeld en aangekweekt, onmiddellijk van de eigenaren aankoopen.

De reforme-merriën kunnen voortaan, na vier jaren bezit, aan den gebruiker in eigendom overgaan, mits van de dekking door 's rijks hengsten, in dit tijdperk, behoorlijk blijke.

Financiën, Metriek stelsel, enz.

Aangezien de zorg, waarmede de staten, van begrootingen [illegible] gemeenten nu sedert een aantal jaren zijn behandeld, was over het algemeen [illegible] ge orde in het financiële tot stand gebragt, dat, zonder [illegible] vereenvoudiging, in hetgeen de stelling dezer staten betreft, [illegible] ingevoerd, waartoe wij dan ook de noodige maatregelen [illegible].

Behoudens eenige weinige aanmerkingen, [illegible] de rekeningen [illegible] en de begrootingen over 1839 [illegible].

De stedelijke middelen [illegible].

De kohieren der directe belastingen [illegible] geweest en aan de ontvangers ter inning [illegible].

De heer gouverneur heeft de afstanden der steden, dorpen, gehuchten en buurtschappen, van de justitiële hoofdplaats van het kanton, in overeenstemming met de nieuwe regterlijke indeeling der provincie, vastgesteld, tot berekening der geregtskosten; voorts eenen gelithographieerden afstandswijzer der onderscheidene gemeenten doen opmaken, welke bij het declareren van ten laste des rijks, der provincie of der gemeente komende reis- en transportkosten moet gevolgd worden.

De gemeentebesturen zijn gemagtigd, om zich de nieuwe wetboeken, mitsgaders het 3de deel van het door den opzigter van het provinciaal archief NYHOFF uitgegeven werk: *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland* enz., aan te schaffen, en de kosten daarvan op de onvoorziene uitgaven aan te wijzen.

Zijne Majesteit heeft bepaald, dat voortaan, indien de vaste goederen, welke bij openbare gestichten of andere instellingen van de zoogenaamde doode hand worden verkregen, binnen een jaar na de dagteekening der koninklijke magtiging tot aanvaarding, weder uit de doode hand in den handel mogten overgaan, de jaarlijksche uitkeering van vier ten honderd der huurwaarde niet zal worden gevorderd.

Het nieuwe metriek stelsel ondervindt nog altijd moeijelijkheden in des... zelfs geheele toelassing ... van de deugdelijkheid der ... Waarom ... bekommert, blijft onoplosbaar, daar het eerste, zonder het tweede, doelloos is. De aandacht van het gouvernement zal hierop worden gevestigd.

Landbouw, Veeteelt, enz.

Schoon de tarwe over het algemeen niet voordeelig is uitgevallen, waren echter de hooge prijzen voor den landbouwer zeer gunstig. De rogge is overal ellendig van gewas en dun van stroo geweest. De strenge koude heeft de wintergarst zeer benadeeld; maar de zomergarst is wel gelukt, en heeft bij de goede prijzen eene gewenschte uitkomst opgeleverd. De haver en boekweit zijn goed geslaagd. Het koolzaad mislukte geheel, door de vorst. Het vlas en de hennep waren redelijk voldoende. De tabak is weder goed uitgevallen. De erwten zijn op de meeste plaatsen slechts matig; doch de paarden-en duivenboonen meestal gunstig geweest. De aardappelen waren van goede hoedanigheid; maar ten gevolge der vochtigheid bij het opdoen ligter aan bederf onderhevig, zoodat men reeds kort na het inkuilen bespeurde, dat velen tot verrotting overgingen. De knollen en wortelgewassen zijn medegevallen, vooral de gele wortelen. De spurrie is met onderscheid, maar meestal redelijk gegroeid, en deed in den afgeloopenen herfst, ten gevolge van het gebrek aan hooi en stroo, dubbel voordeel. Behalve op eenige kleigronden, was de eerste snede van de klaver minder gunstig; doch werd door de tweede en zelfs derde verbeterd. De strenge winter, en inzonderheid de koude lente, schijnen allen wasdom der graslanden gestremd te hebben. Het hooi was kort en dun. Na den hooitijd openbaarde zich eene sterke groeikracht, waardoor de naweiden buitengewoon opleverden.

In den laatstvoorgaanden langdurigen winter is er veel rundvee door gebrek aan goed en gezond voedsel omgekomen, of verkeert nog in eenen schraalen en zwakken toestand, en in eenige gemeenten blijft nog altijd de besmettende longziekte aanwezig, hoewel de sterfte zich maar tot enkele beesten bepaalt.

De boter was niet overvloedig en de prijs hoog.

De paarden bleven gezond en duur. In die streken der provincie, waar weinig hooi, en daarentegen veel gesneden koren of haverbaksel gevoederd wordt, zijn de groote verbeteringen, door het kruisen met de springhengsten van 's rijks stoeterij te Borculo, hoe langer hoe meer in het oog loopende. In het kwartier Zutphen neemt de schapenteelt, ten gevolge der markdeelingen, af.

De prijzen van schapen en wol waren voldoende.

De varkens waren vet en geldig.

De bijën leverden slechts een matig product op.

De boomvruchten waren over het algemeen schaars, en de kersen wel sterk geladen, maar van slechte hoedanigheid.

De opgaande woudboomen groeiden welig, en de prijzen van alle houtsoorten, vooral van het waardenhout, uit hoofde der aanzienlijke waterwerken langs den Rijn, beneden Arnhem, waren hoog.

De aanleg van dennenbosschen en berkenheggen gaat op de woeste gronden meer en meer voort.

Door het stedelijk bestuur van Nijmegen zijn eenige vakken heide ter bezaaijing in boschland voorgenomen, en in het district Zutphen neemt vooral de ontginning aanhoudend toe.

De markdeelingen worden in verscheidene gemeenten voortgezet. Onder anderen hoopt men onder Aalten, Eibergen, Lichtenvoorde, Nede en Winterswijk er spoedig een begin mede te kunnen maken.

Scheepvaart, Visscherij, Handel en Fabrieken.

... schijnt de scheepvaart op de Zuiderzee in het afgeloopen ...

In 1838 ...

Den 9den september ...

reeds in november gestaakt ... IJssel ... van deze inrigting ... steld, die den naam van den ... der betrokkene ... men zich, tot vertier en gerief der ingezetenen van ... sche plaatsen, alles goeds. Ondertusschen heeft gemelde onderneming ... de stedelijke kassen, uit hoofde der gevorderde veranderingen aan de schipbruggen, aanvankelijk groote kosten veroorzaakt ... en paalbruggen ... wenscht, dat in de nabijheid ...

Het gemeentebestuur van Pannerden wenscht, dat in de nabijheid ... schuilplaats voor vaartuigen, bij hooge rivieren, stormen en ijskaringen, moge worden ... daar er tegenwoordig tusschen Emmerik, Arnhem en Nijmegen (waarvan Pannerden het middelpunt uitmaakt), veelvuldige ongelukken plaats grijpen.

Het verval der ... Harderwijk werd bij vorige verslagen reeds vermeld. Men kan zeggen, ... deze tak van nijverheid thans bijna niet meer bestaat; ... overgeblevene handelaren grootendeels hunne verzendingen tot het ... land ... Engelsche slijters werd ... Noch *aal*, welke weleer ... aangeleverd, noch *ansjovis*, waarvan ... ankers pleegde in te leggen, noch *haring*, tot het rooken van bokkingen dienende, noch *noord-sche haring* (zonder kuit of milt), welke bij millioenen aan Fransche schepen verkocht werd, zijn het vorige jaar gevangen.

Van de noordzeesche visch en zuiderzeesche bot was de vangst mede zeer gering. De meeste visschers zijn hierdoor natuurlijk in zeer zorgelijke omstandigheden gebragt en moesten hunne knechten afschaffen.

De staat des handels te Nijmegen, die zich hoofdzakelijk bepaalt tot eenen commissie-handel uit de tweede hand, is voldoende, om aan velen een ruim middel van bestaan op te leveren.

De handel in hout en duigen is te Zutphen vrij levendig geweest. Het vinden van meerdere en veiliger leg- en bergplaatsen voor het zoo belangrijke kanthout buiten de gronden der vesting valt moeijelijk.

De handel in hout en schors te Harderwijk was gelijk aan vorige jaren, doch de prijs zeer hoog, zoo dat de eigenaren van bosschen en houtvallen bijna een derde meer dan het gewone konden bedingen.

In het district Zutphen heeft de negotie in spek, hout, houtskolen, klompen, linnen en pellen geene kwade rekening gemaakt.

De regering te Culenborg heeft, ter aanmoediging van den handel, onlangs aanzienlijke kosten tot verbetering der stads haven aangewend.

De stoelemakerijen aldaar verdienen opmerking. Hoezeer de prijzen niet ... gemeen groot, hebbende de twee voornaamste fabrikanten ruim 1300 dozijn stoelen afgeleverd. Ook is onder hen een naijver tot verbetering van het werk ontstaan, en zijn verscheidene bekwame vreemde arbeiders aangenomen.

De sijroopfabriek van aardappelen in gemelde stad heeft eene groote uitbreiding ondergaan.

Eene, aan vele handen werk verschaffende trafiek is de door den heer BROUWER te Zuilichem daargestelde zoutziederij, welke tegenwoordig in keur van zout met de beste van oudsher bestaande ziederijen kan wedijveren.

De twee zoutketen te Nijmegen, wier pannen door stoom worden gestookt, leveren hunne voortbrengselen gretig af, zoo wel in den omtrek dier stad, als elders.

De stokerij van aardappelen-moutwijn, opgerigt door de heeren NOM EN COMP. te Poederoijen, is mogelijk eene der uitgebreidste, welke er hier te lande bestaan, als jaarlijks ongeveer tachtig duizend mudden inlandsche, meestal Groninger aardappelen, verbruikende, en heeft nog dit bijzondere, dat al de werktuigen, tot dezelve benoodigd, in de fabriek vervaardigd worden. Ook is aan de ondernemers octrooi verleend voor de uitvinding van eene nieuwe wijze, om het mout te bereiden.

Deze fabrikanten verschaffen aan de bevolking der gemeente zoo veel arbeid, dat er in den afgeloopen winter bijna geene bedeelingen zijn gedaan, dan aan oude en gebrekkige lieden; zelfs naburige plaatsen leveren aldaar arbeiders.

In de stallen worden gewoonlijk drie honderd zware ossen gevoederd.

De glasblazerij van de heeren VIRULY EN ZONEN, te Vuren, verkeert in eenen bloeijenden staat.

De stoomkorenmolen te Tiel verdient vermelding, ... allezins aan het oogmerk voldoet.

Het fabriekwezen op de Veluwe heeft weder groote schreden voorwaarts gedaan en belooft in de toekomst nog meer.

Te Oldebroek is het oude gemeente-huis verkocht en in een calico-fabriek herschapen. Eene dergelijke, geheel nieuwe inrigting is te Nunspeet gesticht.

Te Heerde wordt eene machinale papier-fabriek opgerigt.

Men zal vermoedelijk eerlang eenen aanvang maken met het zetten der gebouwen tot daarstelling eener werktuigelijke vlasspinnerij te Apeldoorn, waarin ruim 300 werklieden kunnen gebruikt worden.

De papierfabrieken vonden goed vertier met geringe winsten, daar dezelve thans tegen vele vreemde moeten wedijveren, die goedkooper, ofschoon niet altijd beter, werk leveren.

De kopermolen van den heer KREPEL te Voorst heeft volop arbeid, even gelijk de andere molens, die met pletraden aan den gang zijn.

De belangrijke aardappelen-sijroop-fabriek te Oosterbeek heeft ook bestendig veel te doen.

De wolkammerijen en spinnerijen blijven zich staande houden, ofschoon de prijzen door de betere werktuigen, die elders gebezigd worden, meer en meer dalen.

De worstenmakerijen te Twello, Wilp en Beekbergen hebben steeds veel aftrek.

De marokijn-fabriek te Apeldoorn breidt zich uit.

De likeur-stokerij te Dieren neemt steeds toe en krijgt veel naam, even gelijk de kunst-azijnfabriek aldaar.

Te Barneveld blijven de hennep-weverijen, leertouwerijen, honigzemerij en zaagmolen zich goed staande houden.

Op het Griftkanaal neemt de scheepvaart steeds toe; zijnde er in 1838 langs het middenpunt der vaart, Epe, 842 schepen geteld. ... van Apeldoorn op Amsterdam en Rotterdam ... komt dan nog ... die langs de vaart onder Apeldoorn, Epe en Heerde, wordt ingeladen.

De zijde-kweekerij van den heer EINDHOVEN onder Brummen heeft, wegens het gure saizoen, geene gunstige uitkomsten opgeleverd. Vele wormen zijn door koude en vochtigheid gestorven. Ook het moerbeijen-plantsoen heeft niet best getierd.

De bloedzuiger-kweekerij te Apeldoorn blijft op denzelfden grond voortbestaan. Intusschen is er in het afgeloopene jaar, door eene plotseling invallende sterfte, veel schade geleden.

In het voorleden najaar is te Z. Boemel eene fabriek van spijkers en ijzeren vertinde gezondheids-ketels opgerigt, die aanvankelijk veel vertier heeft. Ook bestaat aldaar eene knoopen-fabriek, waarin een aantal kinderen en minvermogenden bezigheid kunnen vinden.

Te Arnhem zijn de fabrieken van kunst-azijn en chemicalia in eenen bloeijenden staat.

De witte- of harde-zeepfabriek te Doetinchem is opgebroken en naar de provincie Groningen overgebragt.

De pannen- en vloersteenen-fabriek te Wageningen wordt met goed gevolg voortgezet.

In de gemeente Gorssel zal eene fabriek van verfwaren worden opgerigt.

Allerwege vermeerderen de steenovens, en, niettegenstaande de hooge prijzen, is de voorraad immer opgeruimd, vooral uit hoofde van den onophoudelijken bouw van nieuwe huizen in dit gewest.

De te Ulft bestaande IJzergieterij blijft in bloeijenden toestand. Die te Keppel en Wisch hebben naauwelijks aan de bestellingen kunnen voldoen.

De opgerigte katoen weverij te Harderwijk begint aan het doel te beantwoorden; ziende de directeur reeds naar vergrooting zijner werkplaats om.

Die te Arnhem blijft belangrijk voor de stad. De katoen-spinnerij te Nijmegen, waarin gemiddeld 160 tot 170 arbeiders gebruikt worden, wordt door de stedelijke kas met zestig cents, in de maand, voor iederen werkgast bijgestaan.

Te Aalten en Bredevoort zijn in de calico-fabrieken en katoenspinnerijen thans 788 personen werkzaam.

Uit de fabriek van den heer HUENDER, te Nede, zijn reeds 4100 stukken katoen aan de handelmaatschappij, ten dienste der overzeesche bezittingen, geleverd.

De fabrikant DRIESSEN te Aalten heeft thans eene bleekerij, door stoom gedreven.

Openbaar Onderwijs, enz.

Het aantal scholieren blijft steeds toenemen, ook in verhouding tot de vermeerderende bevolking.

Het aantal van het mannelijke geslacht, dat werkelijk voor korter of langer tijd ter school kwam, beliep 26104, en van het vrouwelijke 20134, te zamen 46238.

[illegible] wordt doelkundig onderwezen. Het onderwijs strekt zich tot vele nuttige wetenschappen uit. Het meerendeel der leermeesters beijvert zich, om de hun toevertrouwde leerlingen tot nuttige leden der maatschappij te vormen. Aan bijna allen zijn redelijke middelen van bestaan verzekerd, en door jaarlijksche gratificatiën uit de provinciale fondsen wordt de ijver levendig gehouden.

In 1838 zijn er nieuwe schoollokalen daargesteld geworden te Valburg, Kesteren, Brakel, Oldebroek, Oene (gemeente Epe), Haart (gemeente Aalten), Halle (onder Zelhem) en te Leeuwen. Dat te Bemmel is doelmatig verbeterd.

Te Velp, Garderen, Doornenburg, Varik, Geldermalsen, Nederhemert, 's Heerenberg, Herwen, Ulft, Borculo, Dinxperlo, Almen, Terborg, Silvolde en Varsseveld zijn voorbereidende maatregelen tot het bouwen van nieuwe of vergrooting en herstelling der bestaande schoolvertrekken genomen.

Te Hemmen worden, ten koste van den eigenaar der heerlijkheid, verbeteringen aan het schoolvertrek en vernieuwing van het meubilair in hetzelve daargesteld.

Te Ermelo en Nunspeet zijn twee schoolmeesters-woningen gezet.

Te Hengelo is men voornemens eene kostschool op te rigten.

Op de zomer- en najaars-vergaderingen der provinciale school-commissie in 1838, en de voorjaars-vergadering van 1839, zijn geëxamineerd:

voor den 4en rang,	25	onderwijzers.	
» » 3en »	25	»	
» » 2en »	15	»	
als schoolhouderessen	19		

In [illegible] talen zijn met goed gevolg geëxamineerd:

in het Hoogduitsch	2.
» » Fransch	26.
» » Engelsch	2.

Volgens bekomene opgave bestaan thans openbare scholen	322.
bijzondere der 1e klasse	12.
» » 2e »	24.
kostscholen voor jongens	2.
» » meisjes	2.
dag- en kostscholen voor jongens	17.
» » » » meisjes, ook	17.
Het getal bekende matressen-schooltjes beloopt	78.
dat van huis onderwijzers	12.

Het getal leerlingen op de latijnsche scholen in Gelderland is nagenoeg op dezelfde hoogte gebleven, en de lust tot beoefening der oude talen verflauwt geenszins.

Gemeld onderwijs te Zutphen staat eene verandering en uitbreiding te ondergaan, zullende aldaar een stedelijk gymnasium worden opgerigt, tot vinding der meerdere kosten waarvan de raad zich bereid heeft verklaard, eene toelage te verleenen.

Het teeken- en bouwkundig-genootschap *Kunstoefening* te Arnhem blijft in belangrijkheid toenemen, en het is te hopen, dat meer algemeene deelneming van contribuerende leden, gevoegd bij eenen ruimen onderstand uit de stedelijke kas, het loffelijk bestuur in staat zal stellen, om deze nuttige inrigting uit te breiden.

Bij de regering der stad Nijmegen bestaat het voornemen, om, na de voltooijing van een aanzienlijk opgerigt wordend stedelijk gebouw, daarin ook eene bouwkundige school op te rigten.

Het bestuur te Zutphen zal de daarstelling eener handteeken- en bouwkundige school, onder de leiding der aldaar gevestigde afdeeling der maatschappij tot nut van 't algemeen, bevorderen, en tot dat einde onder andere eene belangrijke jaarlijksche bijdrage verstrekken.

De bouwkundige teekenschool te Harderwijk heeft eene goede uitwerking, en te [illegible] is er mede eene dergelijke tot stand gekomen.

De departementen der maatschappij tot nut van 't algemeen, — de genootschappen ter beoefening van natuurkundige wetenschappen, — leesgezelschappen en andere dergelijke inrigtingen, zijn in dit gewest bloeijende en kenmerken de zucht voor kennis en beschaving.

Levensmiddelen, Armbesturen, Bedelarij, Inrigtingen van weldadigheid, enz.

Alle levensmiddelen waren overvloedig en tot redelijke prijzen te bekomen. — Ook de brandstoffen, hoezeer eenigzins duur, zijn voldoende te erlangen geweest.

Gedurende den zomer, kan ieder ingezeten van dit gewest, die met gezondheid en ligchaamskrachten is gezegend, zoo wel in de steden, als ten platten lande, in zijne behoeften genoegzaam voorzien, en een gedeelte der arbeidende klasse behoeft alleen des winters te worden ondersteund.

Het smart ons echter hier te moeten gewagen van het allerwege meer en meer toenemen der kroegen of drinkwinkels, en het hierdoor bevorderd wordende onmatig gebruik van sterke dranken onder de geringere standen der maatschappij, waardoor zoo menig huisgezin in armoede en ellende wordt gedompeld. Menschenvrienden stellen thans loffelijke pogingen te werk, om dit voor ziel en ligchaam allerverderfelijkst kwaad door doelmatige middelen te beteugelen, en verdienen in hunne edele bemoeijingen door de regering krachtdadig te worden ondersteund.

De opzending van eenige bedelaars naar de gestichten van weldadigheid, hetzij uit vrijen wil, hetzij na voorafgaande regterlijke veroordeeling, heeft zeer tot de handhaving der bestaande verordeningen bijgedragen.

Vele landloopers echter zijn voorzien van verschillende soorten van patenten tot uitoefening van eenigen handel of andere bedrijven, langs de deuren uitgeoefend wordende. Deze bedelarij, zoo zeer tot last en gevaar der bewoners van het platte land verstrekkende, is moeijelijk tegen te gaan, en het ware te wenschen, dat op het afgeven der bedoelde patenten (welke dikwerf in vrijbrieven, om onbeschaamd en ongestraft aalmoezen te vorderen, ontaarden) zekere bepalingen konden worden daargesteld.

De instellingen der moederlijke weldadigheid, thans zoo zeer door H. K. K. H. mevrouw de prinses VAN ORANJE (welke ook in dit opzigt de voetstappen van wijlen H. M., onze onvergetelijke koningin, drukt) wordende ondersteund, voldoen steeds aan het edel oogmerk hunner vestiging. Die te Hattem heeft ½ van alle bevallingen in de gemeente verzorgd, en die te Zutphen aan 74 kraamvrouwen hulp verschaft.

Omtrent hetgeen door ons verrigt is tot de in de jongste vergadering in overweging genomene daarstelling van een algemeen gewestelijk krankzinnigenhuis, zal aan U. E. G. A. een afzonderlijk verslag worden aangeboden.

De banken van leening werken geregeld, volgens de deswege door Z M. goedgekeurde reglementen, schoon de stedelijke kassen de bankhouders moeten ondersteunen.

De spaarbanken zijn vooruitgaande.

De ingezetenen zijn dankbaar voor de van gouvernementswege verleende tegemoetkoming in de door de longziekte geledene schade.

Rivieren, Vaarten, Waterleidingen.

In den voorleden winter weerde de hand der Voorzienigheid genadig elk ongeval van ons af, waardoor rampen berokkend en onze dijken in gevaar gebragt hadden kunnen worden.

De door eene aanvankelijke verdieping eenigermate verbeterde stads buitenhaven te Wageningen laat nog veel te wenschen over; kunnende de geladene schepen niet gedurende het geheele jaar in- en uitvaren.

De toestand der rivier bij Culenborg, opzigtelijk derzelver bevaarbaarheid, is steeds zeer ongunstig.

Men klaagt bestendig over de zandbanken, die de vaart op den IJssel belemmeren, en misschien, door het aanwenden van stoommoddermolens uit den weg zouden te ruimen zijn.

Onder Westervoort zijn vele kribwerken aangelegd.

Gedurende 1838 is, door den hoogen stand des waters, geene belemmering ondervonden in het vak van het Apeldoornsche kanaal bij Hattem, waarover te voren klagten werden aangeheven.

De zandbanken in den ouden IJssel groeijen jaarlijks aan.

Op de Berkel is de vaart door te veel water eenen korten tijd gestremd geweest, doordien men niet door de bruggen konde komen.

De hooi- en weilanden onder de gemeente Lochem zijn grootendeels door het Berkel-water overstroomd geworden. Het hooi werd bedorven, of ten uiterste slecht gewonnen. Veel gras is zelfs ongemaaid blijven staan. Ingeval van eenigen aanhoudenden regen, zijn er geene voorzorgen tegen overstrooming te nemen.

Er zijn ondertusschen thans maatregelen in overweging genomen, om den beteren loop en de afwatering van dit kronkelend riviertje te bevorderen.

De waterleidingen in het district Zutphen, hoewel jaarlijks behoorlijk geruimd en geschouwd wordende, verkeeren meerendeels in onvoldoenden staat, waarvan de reden moet gezocht worden in den meerderen toevoer van water, gedurende de laatste jaren op dezelven gebragt, en veroorzaakt door de veelvuldige markdeelingen zoo hier te lande, als in Pruissen. Dezelve vereischen algemeene verbeteringen; doch vooral in het noordelijke en oostelijke gedeelte van gemeld district.

De kadijken langs de Bolksbeek hebben groote verbeteringen ondergaan.

Een aanwas van plaatzand aan den regter Waaloever bij het dorp Lent levert, bij lagen waterstand belemmering aan het gierbruggen-veer op; weshalve de stedelijke regering reeds is bedacht geweest op het aanbrengen van eenige afleidende kribwerken aan den linker kant, hoedanige echter uit hoofde van verschillende bezwaren, nog niet zijn daargesteld.

De Waal boven Nijmegen gaat voort met den Bemmelschen buitenpolder af te breken, en men vreest, dat de rivier in korten tijd den Overbetuwschen bandijk op eene gevaarlijke wijze zal naderen.

De bekende zandplaat in het riviervak voor de stad Tiel bleef nagenoeg in dezelfde gesteldheid, zoodat de gierpont steeds met goed gevolg ter overvaart heeft kunnen gebezigd worden.

De uiterwaard boven de stad Z. Boemel blijft nog altijd afnemen.

Op den onverdeelden Nederlandschen Bovenrijn zijn in 1838 zeer belangrijke werken verrigt tot instandhouding van de benoodigde regelmatigheid der rivier, en er is uitzigt, dat de bestaande strekking tot verbetering in 1839 door meerdere rijswerken en beduidende dijkverbeteringen met kracht zal kunnen gehandhaafd worden.

Aan de Waal werd weinig gedaan, en was ook minder dadelijk noodig [illegible] der scheepvaart is met de vroegere conc[illegible]

Tot verbetering der rivier en der IJssel een aanvang gemaakt, en wij [illegible] werken op den Nederrijn en IJssel dit jaar aanmerkelijk zal kunnen vervolgd worden [illegible] trouwen, dat zulks [illegible]

De aan den Rijn onder Pannerden, ter uitdieping des monds [illegible] kanaal, even boven den uitvliet van den Ouden Rijn, daargestelde [illegible] ken schijnen bij voortduring de gewenschte gevolgen te hebben [illegible]

De werking van het nieuwe polder-reglement heeft [illegible] Wij [illegible] gang. Alle polderbesturen hebben daartoe met [illegible] E. G. A. zullen, gelijk in het afgeloopene jaar, [illegible] gebreken en on[illegible] van de in dit reglement door de ondervinding [illegible]

naauwkeurigheden kennis te geven, en tevens daarbij de noodige voordragten doen, om in dezelven te voorzien.

Wegen, Bruggen, Straten, enz.

Wij hebben ons onledig gehouden met de herziening van het provinciale reglement op de wegen, en zullen U. E. G. A. in een afzonderlijk rapport den uitslag onzer werkzaamheden mededeelen.

Met verlangen zien wij de voltooijing des ijzeren spoorwegs van Amsterdam naar Duitschland te gemoet, even als de wegen van Groenlo of Winterswijk naar de grenzen en verder op Munster, — van Zutphen naar Lochem en Goor, — van Apeldoorn naar Hattem, — en van Utrecht naar 's Hertogenbosch.

Z. M. heeft vergunning verleend tot den aanleg van eenen straatweg tusschen de posterij de Klomp (gelegen aan den grooten weg der 1e klasse no. 2 van Arnhem naar Amersfoort) en het Ingensche veer.

De groote weg van Westervoort op de Pruissische grenzen, waarvoor het rijk reeds eene aanzienlijke som tot verbetering verstrekt had, is aan het amortisatie-syndicaat in beheer overgegaan. Men vertrouwt, dat met voormelde gelden, en verdere aanwijzing van genoegzame fondsen, die belangrijke weg eenmaal de vergelijking met de aansluitende overheerlijke Pruissische grindwegen zal kunnen doorstaan.

Aan den Broekdijk bij Arnhem hebben, ofschoon er geene buitengewone rampen gebeurden, wederom groote kosten besteed moeten worden. Dezelve is dan ook in eenen hechten staat.

Het gemis der schipbrug te Westervoort doet zich, hoe meer het vervoer en vertier toeneemt, sterker gevoelen.

De zeer nuttige weg van Tiel op het veer te Eck en Wiel is door de commissie in eenen beteren staat gebragt, alzoo gemelde stad eene bijdrage uit hare fondsen heeft toegestaan.

De herstelling van den kanonsdijk en van den zoogenaamden Vlieger- of Hoendernesterdijk, welke door de jongste dijkbreuken boven Rees groote schade leden, heeft aan de stad Zutphen, vele uitgaven veroorzaakt.

Het bestuur te Doesborgh hoopt, dat de Ellekomsche dijk eindelijk in eene behoorlijke orde zal worden gebragt, wijl op den duur aanzienlijke kosten, tot herstel besteed, niet hebben kunnen beletten, dat dezelve bij iederen overloop van water onbruikbaar, of ten minste, gevaarlijk wordt. De tot 's rijks laste zijnde herstelling van dien weg ondervindt steeds moeijelijkheden.

De wegen van Angeren op Gent, van Huissen op Bemmel, van Valburg op Slijk-Ewijk, van Brummen op Halle, van laatstgemeld dorp op Voorstonden, van Borculo op Ruurlo, van Keppel naar Wehl, van Nede naar Eibergen, van Lichtenvoorde naar Varsseveld en van Bennekom op Arnhem zijn verbeterd.

De weg van Aalten op Bredevoort, en wel het zandige gedeelte tegen het Walfort, is begrind.

Op den weg tusschen Nunspeet en Elspeet is men begonnen het dikke zand met zwarte heidearde te beleggen.

Te Eibergen heeft de brug over de Berkel veel geleden; zijnde twee jukken ontgrond.

Onder Gorssel is de Voortmansbrug over de Harfsensche beek geheel vernieuwd.

De aangevangene bestrating van het dorp Twello naar den grooten weg van Utrecht op Deventer zal weldra voltooid zijn.

Er bestaat uitzigt op verbetering der straten in Putten en Oldebroek.

Het dorp Barneveld en een gedeelte buiten hetzelve zijn op nieuw geplaveid.

Door de verwijding en gedeeltelijke afbraak der Koks- en Middelpoorten te Borculo is de doortogt der stad verbeterd.

Omtrent de middelen van vervoer te water en te land valt niets bijzonders te vermelden; bestaande er bij voortduring wagendiensten en geregelde stoom- en zeil-beurtveren in alle rigtingen.

Kerken, Torens, Begrafenissen, enz.

De hervormde gemeente van Arnhem ziet zich sedert 6 januarij jl. in het bezit van de in het laatst voorgaande verslag vermelde koepelkerk met ruim 900 zitplaatsen, uit hare eigene middelen daargesteld.

Te Hummelo is de gereformeerde, in het vorig jaar aanbestede, kerk vernieuwd.

Met het, gunstig door Z. M. verleende, subsidie is het kerkgebouw van gemelde gezindheid te Doetinchem in eenen gewenschten staat gebragt.

De vergroote kerk der hervormden te Z. Boemel is, door het aanbrengen van kroonen met lampen en reparatie van het orgel, veel verfraaid, — en die te 's Heerenberg en Hengelo zoo in- als uitwendig aanzienlijk verbeterd. Te Heteren is het gereformeerd kerkgebouw onlangs ingewijd. Te Velp een dergelijk aanbesteed, — en dat te Zevenaar en Batenburg verbeterd.

Het kerkelijk bestuur te Oosterwolde heeft het plan ontworpen, om het [illegible] aan den noordkant van het kerspel, in een laag, des winters [illegible] eenen hoogen grondslag [illegible].

Onlangs is door den heer [illegible], de eerste steen gelegd aan de uit Z. M. bijzondere fondsen opgerigte hervormde kerk tusschen Apeldoorn en het Loo.

De Luthersche kerk te Doetinchem is hersteld.

Ondertusschen bevinden zich een aantal hervormde kerken in betreurenswaardige omstandigheden; doch er kan, uit hoofde der bekrompenheid van beschikbare fondsen, vooreerst niet aan in orde brenging gedacht worden.

Te Z. Boemel is men bezig met het bouwen eener nieuwe woning voor den pastoor. De kerk te Doornenburg is vergroot.

De roomsche kerk te Silvolde is voltooid en ingewijd.

De kerk en pastorij van laatstgemelde gezindheid te Rossum is zeer bouwvallig. De kerkgebouwen te Etten, Tergun (in het ambt Doetinchem) Drempt, Olburgen, Terborg en Hengelo, vorderen herstel, en dat te Wehl is veel te bekrompen.

In de door de israelitische gemeente te Tiel gebouwde kerk, is de dienst begonnen. Te Harderwijk heeft dezelve, ter voorkoming van ongelukken, gedeeltelijk afgebroken moeten worden.

Door den arbeid, het vorige jaar aan den van eenen afleider voorzienen toren te Hattem verrigt, heeft dezelve, hoezeer oud, weder stevigheid bekomen.

De kerktorens te Oosterbeek, Doornenburg en Zoelen zijn hersteld.

Te Kootwijk is die in zoodanig reddeloozen staat, dat er een voorstel tot afbraak zal geschieden.

Te Nede is men voornemens eenen afleider op den toren te plaatsen.

De regering der stad Nijmegen heeft een plaatselijk reglement op de begrafenissen in de buitenwijken der stad, zijnde de dorpen Hees, Neerbosch en Hatert, ingevoerd.

Nieuwe wetgeving, enz.

Wij mogen niet met stilzwijgen voorbijgaan eene in de jaarboeken onzer geschiedenis hoogst gewigtige gebeurtenis, waardoor zich de afgeloopen jaarkring bijzonder heeft gekenmerkt, namelijk de *invoering eener nationale wetgeving.*

Aan onze zeden en gewoonten vreemde instellingen waren, door den zamenloop van verschillende oorzaken, ook na ons herboren volksbestaan, het rigtsnoer gebleven, naar welke onze burgerlijke handelingen en betrekkingen moesten worden geregeld en beoordeeld.

Verlangend zag men van alle zijden het tijdstip [illegible] verordeningen van vreemden oorsprong voor eigendommelijken zouden plaats maken.

Aan onzen geëerbiedigden koning was het voorbehouden, om de moeijelijkheden en bezwaren te overwinnen, die het vervullen van dezen algemeenen wensch tot dus verre hadden doen vertragen, en onder zijn wijs bestuur ook die grondzuil te bevestigen, waarop ons maatschappelijk staatsgebouw rust.

Deze gebeurtenis is voor geheel ons vaderland te merkwaardig, en staat uit haren aard en in hare gevolgen in een te onmiddellijk verband met de gewestelijke belangen, dan dat wij haar niet opzettelijk zouden vermelden.

Weldra zal aan de leden der regterlijke magt de gelegenheid gegeven worden, om hunne ambtspligten te vervullen in gebouwen en gehoorzalen, aan hunne waardigheid voegende.

Ten gevolge der bedoelde organisatie heeft deze vergadering een kundig en waardig medelid verloren, namelijk Mr. T. M. J. A. BARON VAN LAMSWEERDE, die, tot raadsheer in het provinciale geregtshof van Gelderland zijnde benoemd, op het daartoe door hem gedaan verzoek, eervol uit zijne voormalige betrekking is ontslagen geworden.

Door de invoering der nieuwe wetgeving was de herziening der plaatselijke keuren noodzakelijk geworden. In sommige gemeenten is dit werk reeds geschied, — in andere moet zulks nog ondernomen worden. In enkele stelt men zich voor nieuwe reglementen te ontwerpen.

Gevangenissen.

Aan het burgerlijke en militaire huis van verzekering te Arnhem zijn twee verbeteringen tot stand gebragt, te weten: het voorzien met zoogenaamde Spaansche ruiters van eenen muur, waardoor de militaire wandelplaats van eene, langs het gestigt loopende, straat of steeg wordt afgescheiden, — en het inrigten van twee geschikte vertrekken tot afzonderlijke plaatsing van jeugdige veroordeelden.

In 1838 heeft een getal van 151 gevangenen aan den arbeid, welke zich uitsluitend tot het spinwerk bepaalde, deelgenomen en 3853 ponden wol gesponnen.

Het gezamenlijk loon bedroeg ƒ801-40, waarvan $\frac{1}{3}$ tot zakgeld is uitgereikt en de overige $\frac{2}{3}$ tot uitgaanskas verstrekt.

Daarenboven hebben zich sommige gevangenen, die het spinwerk niet verstonden noch konden aanleeren, met het stoelenmatten, het maken van petten, linnenknoopen, broeken, slobkousen en andere linnen goederen bezig gehouden.

Het godsdienstig- en schoolonderwijs worden regelmatig voortgezet.

De gevangenis te Nijmegen heeft, ten gevolge van onlangs uitgevoerde werken, aanmerkelijke verbeteringen ondergaan, zoo dat dezelve nu elf drooge, luchtige en gezonde vertrekken bevat, waaronder twee ziekenkamers.

De gevangenis te Zutphen voldoet wel eenigermate aan de behoefte; doch men moet bij voortduring betreuren, dat in dit gestigt aan de gevangenen geen arbeid verschaft kan worden.

Het huis van arrest te Tiel, vier boven- en zes beneden-gevangenvertrekken bevattende, heeft geene verandering ondergaan.

De gevangenis te Groenlo zal, in verband met den herbouw van het stadhuis, verbeterd en met één vertrek vermeerderd worden; terwijl die te Terborg ook anders wordt ingerigt.

Te Druten staan, met een lokaal voor het kanton-geregt, nieuwe gevangenissen te worden daargesteld; terwijl de doelmatige inrigting daarvan te Elst en Wijchen een onderwerp van overweging bij de betrokkene besturen uitmaakt.

Over het algemeen wordt overigens voor [illegible] der gevangenen [illegible], mitsgaders de vereischte geneeskundige verzorging bij ziekte gezorgd.

Eindelijk [illegible] Heeren! vermeenen wij het belangrijkste uit den afgeloopenen jaarkring te hebben opgeteekend, en besluiten met den wensch, dat de regering van onzen geëerbiedigden koning nog langdurig en gelukkig moge zijn, — dat ons vaderland in het algemeen, en dit gewest in het bijzonder in bloei en welvaart toenemen, en vooral de gevolgen van het onlangs met België gesloten traktaat van scheiding daartoe bevorderlijk zijn mogen, en dat dus de volgende verslagen weder overvloedige stof opleveren zullen tot dankbaarheid jegens den Allerhoogste, wiens bewarende en zegenrijke hand wij tot nu toe zoo kennelijk ondervonden.

Arnhem, den 15 Junij 1839.

De Gedeputeerde Staten der Provincie Gelderland,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

Ter Ordonnantie van dezelve:

De Griffier der Staten,

M. J. [illegible]

Te Arnhem bij C. A. THIEME, Boekdrukker.